

Jektefart på museum

The Jekt Trade in the Museum – A New Museum Takes Shape.

Erika Søfting

Avdelingsleder, Nordlandsmuseet

erika.softing@nordlandsmuseet.no

Alan Hutchinson

Emeritus i historie, Nord universitetet

alan.r.hutchinson@nord.no

Sammendrag

Artikkelen tar for seg design og grep ved utformingen av den nye faste utstillingen om jektefarten i det nye Jektefartsmuseet i Bodø. Artikkelen fokuserer på de fem kjernefortellingene som danner bakteppe for formidlingen. Disse kjernefortellingene er valgt for å utdype de viktigste karakteristika for jektehandelen: samarbeidet om organisasjonen rundt seilas og handel, handelens tidsdybde, selve seilassen med sine utfordringer og opplevelser, fiskerbondesamfunnet som skapte grunnlaget, og impulsene utenfra som handelen førte med seg. Ved å kople kjernefortellingene til nåtidige erfaringer blir publikum invitert til refleksjon omkring fortid og nåtid og vil på den måten få en dypere forståelse av fortidas valg og praksis. Museet lenker disse konseptuelle grepene sammen med en konkret tilnærming i formidlingen, blant annet ved å ta i bruk formidlingsgrep inspirert av opplevelsesnæring. For eksempel blir historien om den lange reisen langs kysten koplet til kystbefolkningens tro og overtro gjennom lyd, bilde og tekst, der museet ønsker å ta publikum med på en konkret opplevelse av folkloren og hvordan den ble koplet til ønsket om trygghet til havs.

Nøkkelord

Jektefart, museum, opplevelsesnæring, formidling

Abstract

The design of a museum exhibition of the so-called Jekt Trade is presented in this article with an emphasis on the choice of five central themes or storylines. These storylines are asserted to embody the essential characteristics and settings of the jekt trade, being the communally cooperative organisation of operating the vessel and the trade, the long history of the trade, the challenges and experiences of the voyage along the coast, the traditional society that the trade was critical for and the ways in which the trade opened the traditional society to outside influences. By relating these themes to modern experiences, visitors to the museum are invited to reflect over similarities and differences and by this means to gain a closer appreciation of the choices made and actions taken in past time. The museum links this conceptual approach to a concrete, sensual approach by presenting particular themes within the central storylines in a manner informed by the approach of experience economy. For example, the story of the long coastal voyage includes traditional knowledge and beliefs as one theme. The museum will give visitors a concrete experience of the ways in which these faculties were activated to ensure a safe voyage.

Keywords

Jekt Trade, museum, experiences, dissemination techniques

Innledning

Jektefart – fraktfart med jekter – var en karakteristisk kystfart fra Rogaland til Troms i mange hundre år fram til tida omkring 1900. De etter hvert litt gammeldagse jektene seilte i fraktfart lenge etter at teknologiske framskritt tilbød raskere og tryggere skip. At jektene holdt stand så lenge, og var dominerende i denne kystfrakten i over 400 år, gjør jektefarten bemerkelsesverdig. Jekta var en særegen båt og jektefart en særegen fraktfart, organisert av bøndene selv. Dugnadsarbeidet skapte særskilte kulturelle handlinger i bygdene, og i Bergen grodde det fram en hel kultur knyttet til stevnetidene, da de store nordlandsjektene fullastet med tørrfisk inntok byen.

I år åpnes et museum i Bodø viet til jektefart. Jektefartsmuseet skal formidle historien om en fraktfart med særdeles lang tidsdybde og stor betydning. I denne artikkelen vil vi vise hvordan museet ønsker å formidle historien, men også belyse samtidige problemstillinger og spørsmål gjennom jektefartens fortellinger. Museets nye utstilling er delt inn i fem kjernefortellinger, og vi vil her ta utgangspunkt i disse og vise hvordan museet vil aktualisere og problematisere historiefortellingen i sin formidling.

Formidlingsgrep

Jektefarten er en fraktfart som har hatt stor betydning i norsk historie. Denne innenriks varefrakten gikk fra kyst- og fjordbygdene fra Finnmark til Rogaland og inn til byene, der varer ble omsatt og eksportert. Fiskevarene fra Nord-Norge, i særdeleshet tørrfisk, var landets fremste eksportvare i mange hundre år og er fremdeles viktig både økonomisk og som kulturbærer. Jektene var svært viktige for folket langs kysten og sørget for en i mange tilfeller livsnødvendig varestrøm. Særlig for de tre nordligste fylkene var jektefarten helt avgjørende, da det helt fram til slutten av 1700-tallet ikke fantes byer i landsdelen. All handel måtte dermed foregå med byene lenger sør langs kysten og deres byborgere. Særlig Bergen og Trondheim var viktige for nordlandshandelen.

Jektene og jektefarten har på tross av sin store betydning ikke fått stort fokus i norsk historiefomidling, og bevisstheten rundt denne fartens betydning er ganske lav blant folk. Når vi nå skulle bygge Jektefartsmuseet i Bodø, var det dermed en oppgave å formidle denne viktige delen av norsk handels- og sjøfartshistorie på en måte som appellerer til et bredt publikum. Vi ønsket å løfte fram bredden og tidsdybden i jektefarten og samtidig dykke inn i enkelttemaer som oppleves relevante i dag. For å oppnå dette har museet tatt i bruk både museologi og teorier og modeller hentet fra opplevelsesøkonomien.

Jektefart var mange ting: Den var en praktisk oppgave, og den brakte bondens varer til markedet og åpnet bondesamfunnet for varene markedet tilbød, en handel som var livsviktig for mange lokalsamfunn. Den krevde en felles innsats, men var samtidig et felt for sosial og økonomisk selvhevdelse og konkurranse, den ble tilknyttet spesielle kulturelle handlinger, og den var en sanselig opplevelse. Jektefart langs den lange kysten hadde viktige fellestrekk, men i de ulike landsdelene varierte båtene i størrelse og organiseringen i form.¹ Jektefart i de ulike bygdene har alle en historie, en begynnelse, en utvikling og en slutt.

---

1. Gøthesen 1980 s. 9–35.

Illustrasjon 1: En jekteskipper står til rors og skåler. Det er tydelig at skipperen er en velbeslått og aktet mann. Universitetsmuseet i Bergen.

Vi erkjenner at vi kan ikke formidle jektefart akkurat som det var. En entydig beskrivende og forklarende framstilling er umulig. Jektefart ble opplevd på forskjellige måter i og gjennom historien. Vi har valgt en fortolkning, en representasjon av fortida, som vi iscenesetter i utstillingen. Vårt valg av utstillingsobjekter og måten å framstille disse objektene på

underbygger vår tolkning av jektefarten som en historisk aktivitet og erfaring. Vi former utstillingen med hensyn til persepsjonen i nåtid.

Et par praktiske, dog ladede, grep har vi tatt. Vi tar sikte på å formidle både fellestrekk og variasjoner i jektefarten. Likevel vil utstillingen ha hovedfokus på den nordnorske jektefarten. Denne er mest påaktet ettersom den var den mest omfattende og regulerte og brakte Norges fremste eksportvare gjennom flere århundrer ut til markedet. Et videre grep gjennomsyrrer formidlingskonseptet. Utstillingen dreies rundt fem kjernefortellinger som vi mener karakteriserer og kontekstualiserer jektefart, og som kan fungere som knagger å henge historien på. Både utstillingen og formidlingskonseptene relaterer seg til disse fem fortellingene. Kjernefortellingene bærer i seg mange lag og temaer, som museet vil aktualisere og utforske når det kommer i drift. Utstillingen følger ikke de fem fortellingene kronologisk, men vender tilbake til dem på forskjellige steder. Museets ønske er at publikum etter besøket i utstillingen vil ha med seg ny kunnskap om eller ha reflektert over de fem kjernefortellingene, og at de fem temaene skal stimulere til dialog og nye samtaler i museet framover.

Vi forsøker å gi besøkende en innsikt i og opplevelse av jektefarten som vi mener ligger nært opp til fortidas erfaringer, men vi kjenner ikke forutsetningene de besøkende har før de kommer til utstillingen, og kan ikke vite hvilket utbytte de får. Opplevelsen foregår i møtet mellom utstillingen og den enkelte besøkende. I denne interaksjonen foregår det prosesser som vi ikke har styring over. Men i vårt utvalg av gjenstander, fortellinger og eksempler legger vi til rette for publikums opplevelser. Sentralt i arbeidet med utstillingen har museet hatt erkjennelsen om at museenes egenart er samlingene. De utstilte objektene har fått fokus, og det har vært viktig for museet å fokusere på samlingene og ikke erstatte gjenstander med teknologi. Som blant annet Weil viser, har objektene en enestående kraft, som kan utløse et stort antall forskjellige og dypt personlige opplevelser.² John Falk presenterer i «Understanding museum visitors' motivation and learning»³ en studie som undersøker hva museumsgjester husker som betydningsfullt, og hvilke forhold som bidrar til det inntrykket de får. Han viser hvordan et relevant museumsbesøk må oppbygge og understøtte en personlig identitet. Gjestens mål og motivasjon med museumsbesøket henger nært sammen med deres selvbilde og personlige behov. I den faste utstillingen i Jektefartsmuseet er jekta Anna Karoline det sentrale objektet. De øvrige utvalgte gjenstandene er valgt ut på bakgrunn av at de representerer handel, maritim historie og nordnorsk kulturhistorie.

I tillegg til museologisk teori har museet lagt opplevelsesteorier til grunn for utstillingen. Utstillingens utgangspunkt er forskning og gjenstander knyttet til jektefartens historie. I formidlingen av denne kunnskapen og materialiteten har museet foruten kjernefortellinger brukt teorier fra ny nordisk opplevelsesøkonomisk forskning. Pionerene innen opplevelsesøkonomisk teori er Pine og Gilmore, som i sin bok «The Experience Economy» fra 1999 slo an tonen for diskursen.⁴ De sier at «opplevelser er hendelser som engasjerer enkeltmennesket på en personlig måte». Opplevelsesøkonomiens begreper ligger på mange måter nært opp mot museumsteori. Men der museene har et samfunnsoppdrag og er ikke-kommersielle, er opplevelsesøkonomien i sin kjerne en forståelse av kommersiell virksomhet. Likevel kan opplevelsesteoretiske begreper og forståelsen av opplevelsesbedriftens møte med kundene som en teaterscene der blant annet opplevelsesrom, iscenesettelse, bevisst bruk av dramaturgi skaper opplevelsesverdien, ha stor verdi i museets arbeid med for eksempel en utstilling. Bruk av dramaturgiske grep, fokus på medskapning og sanselighet

2. Weil 2002 s.70.

3. Falk 2013, Finsen 2019 s. 72.

4. Pine og Gilmore 1999.

samt bruk av ulike redskaper for opplevelsesproduksjon har ligget til grunn for mange valg i utstillingens oppbygging. Nordlandsmuseet har fra starten i 2008 deltatt i nettverket Innovative Opplevelser, der forskning og næring har samarbeidet tett med å utvikle ny kunnskap for næringen. Gjennom deltakelse i nettverket har museene også satt fokus på hvordan museer skaper opplevelser med et annet utgangspunkt enn kommersielle aktører. For det første har museene et samfunnsansvar og skaper dermed opplevelser for å møte dette; de har ikke ren profitt som motivasjon. For det andre bygger museenes opplevelser på autenticitet og forskning. Råvaren eller utgangspunktet for opplevelser skapt av museer må dermed være bygget på vitenskapelig grunnlag. Utover dette er opplevelsesproduksjonens prinsipper de samme for museer og kommersielle aktører.

Utstillingen i Jektefartsmuseet er bygget rundt kjernefortellinger, materialitet, opplevelsesteori og en forståelse av møtet mellom museum og gjest som en dialog. I det følgende vil vi forsøke å vise gjennom de fem kjernefortellingene hvordan vi har bygget opp formidlingen, og drøfte hvordan våre framstillinger er ment å være åpne for nye samtaler i møte med publikum i årene framover.

Da bøndene seilte

Denne kjernefortellingen framhever bondesamfunnets sentrale rolle i jektefarten, både med bygging av båtene og driften av fraktfarten. Det er umulig å introdusere temaet «jektefart» uten å presentere selve båten. Jekta hører til den eldre nordiske klinkbyggingstradisjonen, velkjent fra vikingtidens skip, der skroget bygges ved at bordene legges over hverandre og sys eller nagles sammen.⁵ Jekta var bygget av bønder på bygda – i Nord-Norge oftest av sjøsamer. Båten var godt egnet til å frakte bulkgoods i beskyttet farvann og ble i sin tid brukt både av byborgene fra Trondheim og Bergen når de seilte innaskjærs i fjordene eller nordover langs kysten, så vel som av bønder langs kysten fra Vestlandet til Nord-Norge. Begrepet jektefart vektlegger imidlertid en organisasjonsform som er annerledes enn annen maritim fraktfart. Jektefarten var en bondeseilas der bønder organiserte seg i fellesskap for å besørge frakten av egenproduserte varer til markedet og kjøpmannsvarer tilbake til hjembygda.

På Møre og i områdene ved vestlandsfjordene var det vanlig at jektefarten var knyttet til de større gårdene der alle brukene på gården gikk sammen om å skaffe og drive jekta.⁶ En slik jekt er Holvikejekta, bevart ved Nordfjord Folkemuseum. I Rogaland var det vanligere at jektefart var et enkeltmannsforetak, eller at mer tilfeldige sammenslutninger av et par–tre menn drev jekta eller bare kontraherte ei jekt for en enkelt tur.⁷ I dette området spilte handelsmenn en større rolle i å forsyne bøndene, og det forekom en tidlig utvikling mot spesialiserte befraktere, blant annet med frakt til utlandet.

Bondeseilassen fra Nord-Norge dreide seg om frakten av kjøpmannsvarer, særlig tørrfisk og tran, for eksport. Fra Fosen og nordover rådde det såkalte «bygdefarsystemet», der hele bygda samarbeidet om å bygge og drive jekta. Kjernen i systemet var en kontrakt som regulerte ansvar, rettigheter og plikter mellom en jekteier, «skipperen» og «befrakterne», bøndene som eide varene som skulle fraktes. I 1739 ble reglene om bygdefaret nedskrevet i forskriftsform i de såkalte «Jekteartiklene».⁸

Fokuset på jektefart som en bondeseilas framhever lokalsamfunnets evne til å mobilisere krefter og kunnskap og gjennomføre tiltak ved samarbeid. Slik bondeseilas er ikke unik,

5. Molaug 1985 s. 123.

6. Scheel 1923 s. 154f. Larsen 1994 s. 309f.

7. Losnegård 2006 s. 129.

8. Kiil 1993 s. 28 og 73f.

men har blitt til i andre samfunn gjennom historien. Det er et svar til et allment spørsmål. Dugnad er en verdsatt egenskap ved dagens samfunn. Refleksjon over egne erfaringer med dugnad, både positive og negative, åpner for en nærmere forståelse av handlingsmiljøet i fortidssamfunnet der samarbeid blant naboer var langt viktigere enn det er i dag. Hva slags tiltak dreide det seg om, hvordan var samarbeidet organisert, hva slags utfordringer kunne møtes, og hvordan var villighet opprettholdt? Slike spørsmål opptar dugnadsorganisatorer og deltakere i dag, og med dagens erfaringer kan besøkende reflektere over forutsetningene i fortidas samfunn.

I aktivitetshallen blir de besøkende invitert til å prøve å heise vekten av et jekteseil. Det er en aktivitet som krever samarbeid. Gjennom andre aktiviteter tilrettelagt av museet vil vi på lignende måte invitere gjestene til samarbeid og fellesskapsånd. Museet har også tatt initiativ til tilblivelsen av et stort frivillignettverk som skal ta del i og bidra med aktiviteter på museumsområdet. Et bredt spekter av frivillige foreninger med interesse for kulturarv deltar i nettverket. Disse bidrar med formidling av blant annet håndverk og kystkultur under museets arrangementer flere ganger i året i tillegg til lagenes egen aktivitet i friluftsmuseet. Dugnad og fellesskapsånd blir dermed en av bærebjelkene i museets formidling.

500 års jekteseilas

I framstillingen av jektefartens historie legger utstillingen særlig vekt på hvordan den oppsto, hvordan den artet seg gjennom 500 år, og hvorfor den ikke ble oppløst tidligere enn den gjorde.

Vi har ingen sikre holdepunkter for når eller hvor jekta eller jektefart oppsto. Båten har vært tolket som en krysning av vikingtidens knarr og hansaenes kogg eller som en videreutvikling av knarr og byrding.⁹ Behovet for en større båt for å frakte varer fra bygdene til byen viste seg med framveksten av Bergen som en hanseatisk staple. Skipstypen jekt er tolket som et svar på dette behovet. Det er en båt med stor lastekapasitet og høyt fribord, som er godt egnet til kystseilas med gods. Jektene ble bygd og seilt på samme måte som de mindre båtene som var i bruk i de samme områdene, og krevde dermed ikke investering i ny eller annen kompetanse.

Bondeseilas med jekter fra vestlandsfjordene til Bergen og i Trondheimsfjorden var et logisk fellestiltak der fjorden var beste ferdselsvei for å frakte landbruksvarer til forbruk i byene. Bondeseilasen fra Nord-Norge dreide seg om frakten av kjøpmannsvarer for eksport. Organiseringen av denne frakten har en mer brokete og innviklet historie. I middelalderen seilte Bergens kjøpmenn nordover til det store markedet for tørrfisk ved Vågan i Lofoten. Nordlendingene overtok frakten da dette systemet gikk i oppløsning i senmiddelalderen. Det finnes flere forklaringer.¹⁰ En hyppig pågang fra pirater, de kjente «Vitaliebrødrene», fra det siste tiåret av 1300-tallet forstyrret handelen i Bergen. Pestepidemiene som rammet Norge fra midten av 1300-tallet, særlig den kjente «Svartedauden», svekket kjøpmannsstanden i byen. Hansakjøpmenn, som hadde tatt kontroll over tørrfiskhandelen i Bergen allerede før 1300, hadde ikke lov til å seile nordover for å drive handel for ikke å bidra til svekkelsen av bergensk handelsstand. Vi vet at bondeseilasen fra Nord-Norge var i gang i 1432. Venetianeren Pietro Querini og hans mannskap, som hadde overlevd forlis og en vinter på Røst, berettet om hvordan de seilte sørover dette året med fiskerbøndene fra Røst, som skulle til Bergen med sin tørrfisk.

9. Nielssen 2014 s. 325.

10. Nielssen 2014 s. 326f.

Det var ingen alminnelige bønder som overtok ansvar for frakten. Senmiddelalderens bondesamfunn var sosialt lagdelt med en øvre krets som bygget sin sosiale og økonomiske makt på eiendom og offentlige roller i bygdesamfunnet. I tillegg fantes statlige og kirkelige ombudsmenn i landsdelen, ikke minst erkebispens setesveiner, som alt hadde ansvar for å sørge for frakten av myndighetenes fisk. Det er trolig menn fra disse gruppene som tok utfordringen om å organisere frakten av bøndenes fisk.¹¹

Etter hvert mistet bondematadorene sin dominans i jektefarten til «borgere», folk bosatt i en by som hadde lov til å drive handel, i alle landsdelene unntatt Hordaland, der bøndene fortsatte med å forsyne Bergen med ved og landbruksvarer inntil distriktforankrede dampskipsselskaper overtok på slutten av 1800-tallet.

På Vestlandet og langs kysten av Trøndelag etablerte borgerne handelsstasjoner i fiskeværene utenfor byene og fikk hånd om frakten av fiskevarer i løpet av 1600-tallet. De felles fraktsystemene gikk i oppløsning fra Møre til Namdalen.¹²

Også i Nord-Norge ble bondeskippernes stilling svekket av krisene på 1600-tallet: Krig, prisfall for fisk og klimaendringer førte til forsyningsvansker og etter hvert svikt i fiskerierne. Bygdefarsystemet kollapset i Finnmark, og staten prøvde å bøte på problemene ved å gi handelsrettigheter til kompanier i Bergen og København. I Nordlandene (Nordland og Troms) overtok embetsmenn og lokale handelsmenn i betydelig grad rollen som jekteskipperer.¹³ Eksempelvis drev etterkommere av fogden Petter Falch og hans slektning, presten Petter Dass, jektebruk fra Tjøtta på Helgeland i nærmere 200 år fra midten av 1600-tallet.¹⁴ Selv om bøndene i Nordlandene mistet sin dominans som bygdeskipperer, fortsatte de likevel å være medansvarlig for driften av bygdefaret fram til andre halvdel av 1800-tallet.

Illustrasjon 2: Jekter nordfra stevner inn Vågen med tørrfisklast. F. Sørvig. Bergens Fjord (1866). Foto: Bergen Sjøfartsmuseum.

11. Kiil 1993 s. 25f.

12. Hutchinson 2014, s. 508, Døssland 2014 s. 95f.

13. Hutchinson 2015 s. 73.

14. Kiil 1993, s. 110.

Hvorfor varte den nordlandske jektefarten så lenge? Byen hadde helt klart en egen attraksjon, men å holde jektene i gang var et evig strev, og reisen var ofte lang og ikke sjelden farlig. Fiskerbøndene hadde lenge hatt andre muligheter enn å dra til Bergen for å få varene sine til markedet og kjøpe varene de trengte eller ønsket. Fra 1500-tallet seilte borgere fra Bergen, og etter hvert i stort monn fra Trondheim, nordover for å handle. Omsider etablerte borgerne helårs handelsstasjoner i nord, og fra midten av 1700-tallet vokste en lokal handelsstand av «gjestgivere» fram. Nordlendingene handlet gjerne med disse handelsmennene, men samtidig opprettholdt de det direkte samkvemmet med kjøpmennene i Bergen som deres egenstyrte fraktsystem tillot.

Var det billigere varer eller mer variert utvalg i Bergen, fikk de bedre pris for fisken, var byens kjøpmenn mer pålitelige enn de nordlandske handelsmennene, eller hadde familiene gjeld til kjøpmennene i byen slik at de var ufrie og forpliktet til å levere sine varer der? Opplysningstidas embetsmenn kritiserte jektefarten for de menneskelige ressursene og tida som ble brukt, som kunne ha vært bedre anvendt til næringsutvikling hjemme. De foreslo en løsning med etablering av byer i nord med rettigheter til direkte handel med utlandet. Bergenserne protesterte, men handelen fortsatte også etter at fire byer ble grunnlagt i Nord-Norge mellom 1789 og 1816.¹⁵

Ikke desto mindre kan man se oppløsningstendenser i den gamle bygdefarordningen allerede på slutten av 1700-tallet. Bakgrunnen for dette var endringer i markedsforhold og framveksten av en liberal økonomisk tenkemåte. Fiskeriene vokste kraftig i de siste tiårene av 1700-tallet. Moderne, raske «bomseilere» (skip rigget med sneiseil på bom) seilte nordover for å kjøpe opp råfisk til salting for klippfisk. Jekteartiklene, som befestet den gamle ordningen, tapte rettskraft. Med nye muligheter for økonomisk vinning stridde de mot partenes egeninteresser. Fiskeribondefamiliene ble mer knyttet til de lokale handelsmennene.¹⁶

Fra midten av 1800-tallet skjøt oppløsningen av den gamle jektefartsordningen fart. Fra denne tida ble jekter tatt i bruk til nye oppgaver: til frakt av klippfisk og annet bulk gods som sild, guano, tømmer og trelast. Båten ble også brukt som hjelpefartøy under Lofotfisket og sildefisket og til foredling av fiskevarer om bord: til salting av klippfisk, trandamping og salting av rogn. Jektene selv ble bygget om, fra klinkbygd til kravellbygd skrog, med innsetting av fast dekk og motor og endelig med avrigging. Disse endringene preger de to gjenværende storjektene: trønderjekta Pauline, som fremdeles seiler fra havna i Kjerkesvågen i Beitstadfjorden, og nordlandsjekta Anna Karoline, som er på museum i Bodø.

Jektefartens historie i Nord-Norge gjennom 500 år er en historie om skiftende maktforhold innad i bygdesamfunnene og mellom bygdene og Bergen, periferi og sentrum, utnytting og utvikling. Dette er momenter som har klar relevans i dagens samfunn, både i Norge og i verden for øvrig. Vi ser nesten daglig politisk strid som kan forstås gjennom en sentrum/periferi-analyse. Ved å vektlegge disse momentene i den historiske framstillingen og invitere besøkende til å reflektere over dem i lys av dagens erfaringer åpner vi for innsikt i rammebetingelsene som fortidssamfunnet måtte forholde seg til.

Makt og avmakt og store økonomiske ulikheter er også temaer som kan drøftes og forstås på nye måter gjennom historieforståelse. Hvordan er den nordnorske identiteten skapt gjennom tid? Hva har fortidas maktbalanse å si for hvordan vi forstår vår rolle og identitet i dag? Og hvor står vi i dagens norske samfunn i forhold til nær og fjern historie? Hvordan står det til med forskjellen mellom høy og lav? Hvor lang vei er det fra deg og meg til beslutningstakere som påvirker rammebetingelsene for våre liv? Slike spørsmål vil museet aktua-

15. Hutchinson 2015 s. 236f, 255, 261.

16. Kiil 1993 s. 280f, Løseth 2014 s. 337f.

lisere både gjennom utstillingen og gjennom øvrig formidling. Gjennom innlevelse i fortidas virkelighet ønsker vi å aktualisere dagens virkelighet. Dermed håper vi å skape ny innsikt og refleksjon med utgangspunkt i historieformidlingen.

Den lange reisen

Denne kjernefortellingen framstiller jektefart som en opplevelse. Det blir en reise i rom og tid med fokus på mannskapets forutsetninger, seilasens utfordringer og de reisendes opplevelser, det være seg reisetid, soving, spising, vasking så vel som bevegelser i stille vann og storm, lyder og lukter.¹⁷

Vestlandsjektene seilte med landbruksvarer til kystbyene to eller tre ganger i året. En vanlig reise varte i et par uker på det lengste, men med ulagelig vind kunne de lengste turene vare inntil seks uker. Mannskapet på fire til seks menn sov og spiste om bord.

Fra Nord-Norge seilte jektene i fellesskap én, to eller tre ganger i året avhengig av avstanden til tradisjonsrike «stevner» i Bergen. Å seile store skip innaskjærs i de mørke så vel som de lyse årstidene, i stille vann og i storm, bød på mange utfordringer. Foruten værutsatte havområder var det utallige grunner og skjær og smale sund å passere i motvind og strømmer. De kunne bare seile i dagslys og navigerte med sikte mot sagnbefengt fjell og lyden av sjøen mot skjærene.

Reisen fra Lofoten til Bergen tok som oftest to uker med 1800-tallets jekter, men de dyktigste styrmennene fikk ry på seg for å kunne gjennomføre turen til Bergen på noen få dager med god bøl. Var det motvind, kunne skip og mannskap være borte i månedsvis. Ved lengre opphold kunne mannskapet og passasjerene finne fornøyelser på land. Reisen til byen kunne være et eventyr for en ungdom, men folk på bygdene visste aldri om mannfolka og de dyrbare varene de førte, kom hjem igjen. Forlis var det mange av. Dikterpresten Petter Dass beklaget i 1692 at hans egen jekt med flere andre forliste i stormvær på Stadthavet.¹⁸ Seilasen krevde praktiske ferdigheter, erfaring, fysiske anstrengelser og psykisk styrke på en farlig og usikker reise. Utfordringer underveis krevde at styrmannen og mannskapet mobiliserte sin erfaringsbaserte kunnskap og sine forestillinger om hvordan verden hang sammen. Religiøs tro hadde en langt sterkere betydning for mennesker den gangen enn det har for de fleste i dag. Mannskapet forvaltet kunnskap, tro og overtro i sine bestrebelser. De kjente igjen merkene i leie, de hørte sjøen bryte over de farlige skjærene, de ba til Gud i nød og takket for en lykkelig hjemkomst, de skrev bibelord som en talisman på jektenes akterspeil, de tolket været fra formen og bevegelsen i skyene, og de tolket varsler fra sjøfuglene og taklet uventede hendelser.¹⁹

Å tilnærme seg en forståelse av disse sammensatte handlingene er å tilnærme seg en forståelse av en mentalitet som er fremmed for de fleste i dag. Men selv med all vår kunnskap kjenner vi at vi kommer til kort i noen av de store spørsmålene. Vi er ikke sikre, vi kan ikke vite noe om framtida. I utstillingen vil vi utfordre de besøkendes usikkerhet som et middel for å tilnærme seg den usikre verden som omga fortidssamfunnet.

Sagn og myter knyttet til jekter og sjøens landskap får plass i utstillingen. Både utstillingens interaktive elementer, en del fysiske elementer og museets muntlige formidling tar for seg slike temaer. Museet ønsker at innsikt i fortidas forestillingsverden vil få publikum til å tenke over hvordan vi mennesker skaper orden i kaos, og hvor viktig samspill med havet var for folk langs kysten. Vi vil lære publikum å ta ut et me, som er å ta ut seilingskurs ved å

17. Kiil 1993 s. 164.

18. Kiil 1993 s. 166f, Døssland 2014 s. 87–99.

19. Molaug 1985 s.74 og 131; Løseth 2014 s. 531f.

krysse siktlinjer i landskapet, og gjennom utendørs formidling vil vi invitere dem til å sanse naturen og landskapet. Seiling langs kysten uten motor og GPS krevde en nærhet til naturen og åpne sanser. I dag gjenoppdager vi slike kvaliteter i en ny og moderne kontekst, og museet vil invitere gjestene med på naturens «mindfulness», som kombinerer ny innsikt i fortidas hverdag med en refleksjon over hva vi får med oss i det moderne livet. Vi kan ikke gjenoppleve fortidsmenneskets væren, men gjennom å åpne sansene og reflektere over fortidas samspill med omgivelsene kan vi oppleve noe som er ekte og autentisk for oss.²⁰

Vi vil også skape undring om hvordan livet på sjøen i denne tida påvirket menneskets trosliv og sinnelag. Vi vil reise spørsmål som tro og overtro, sikkerhet og teknologi og hvordan vi mennesker skaper trygghet gjennom tiltro til systemer. Hvordan forholder vi oss til dette i dag? Er troen på vitenskap og teknologi også bare en tro? Hvordan skapte man en følelse av trygghet i en verden der man stadig måtte gi seg i elementenes vold? Hva tenkte de om livet, døden og risiko? Hvem eller hva satte de sin lit til når trossa ble kastet, og de la av gårde på en seilas på over 100 mil?

Tro og overtro, myter, makter og gudstro og valg av strategier for å takle og skape orden og trygghet i kaoset er temaer vi vil ta opp i museet. Vi mener at virkeligheten skapes av ideer, og at jekteseilasens mysterier kan danne utgangspunkt for spennende diskusjoner om hva virkelighet, sikkerhet og tro er for dagens mennesker.

Fiskerbondens rike

Skal man forstå fiskerbøndenes tilknytning til markedet og deres befatning med jektefart, må man ta bondesamfunnet nærmere i øyesyn. Den nordnorske befolkningen la om sin næringstilpasning når de deltok i handel med tørrfisk i middelalderen. Fiskeri, særlig skreifiske, ble en hovedgeskjeft i en annen målestokk enn da man fisket i hovedsak for selvforsyning. Tørrfisk ble byttet mot kornvarer i Bergen. Hjemmeproduksjon av korn ble opprettholdt som forsikring, men arbeid på jorda ble ikke prioritert. Likevel var produksjon fra gården en viktig forutsetning for å kunne drive med fiske. Ullklær, sjøklær av geiteskinn, trevirke til båter, rorbuer og brensel og et forråd av mat som skulle vare i to til tre måneder i værene, ble produsert på gårdene. Tilbake fra fisket hadde fiskerbøndene blant annet med seg fiskehoder som ble kokt med halm for å spe ut maten til buskapen i sulteforingstida, da høybeholdningen var faretruende lav.

Arbeid i husholdene ble organisert med utgangspunkt i at de aktive mannfolka var borte en god del av året – i værene på skreifiske, i Finnmark på loddefiske og på reise for å hente tørket fisk og frakte det til Bergen. Riktignok fant skreifisket sted da jorda var i vinterdvale, men dyrestell krevde sitt gjennom hele året. Kvinnene hadde hovedansvaret for gårdsdriften mye av året. Det er etter at bøndenes liv ble forankret i denne tilpasningen, og så lenge det varte, at vi kan snakke om «fiskerbønder»: en fisker i bukser og en bonde i stakk.²¹

I framstillingen av fiskerbondesamfunnet fokuserer vi på forvaltning av ressursene. Framskritt var, til potetprestenes forargelse på 1700-tallet, ikke et betydningsfullt begrep i dette samfunnet. Målet med arbeidet var å forsørge familien i tilstrekkelig grad og opprettholde sin status i bygda med tradisjonsbundet framferd og forbruk. «Tilstrekkelig» kunne nok variere litt, blant annet med tilgangen på nye kjøpsvarer, men hensikten var å passe inn blant sine naboer heller enn å skille seg ut. Næringslivet var innrettet mot å begrense risiko heller enn å maksimere profitt. Endring skapte uro, slik det framgår av striden om bruk av fiskeredskaper.

20. Aakjær 2008.

21. Hutchinson 2014 s. 62f.

Samfunnet etterstrebet likevekt. Likevel var folk i stand til å handle når det oppsto utfordringer. Da klima- og ressurskrisene inntraff på 1600-tallet, flyttet folk vekk fra de utpregede fiskeridistriktene og bosatte seg der det fremdeles var mulig å dyrke korn. I mer marginale strøk økte innsatsen på drift med husdyr.²² Vi stilles overfor store utfordringer i dag med hensyn til ressursforvaltning og klimaendringer. Måten folk forvaltet sine ressurser på, innstillingen de hadde til arbeid og utkomme og valgene familiene tok hvis det var ressursutfordringer, gir grunnlag for refleksjon over hvilke valg vi tar i dag for å sikre framtida. Igjen er tradisjon et viktig tema, og igjen kan tradisjon knyttes til motstand mot utvikling. Men i striden om redskapsbruk viste det seg at fiskerne ikke var krasse motstandere av line og garn. De mente heller å vite hvor og når de ulike redskapene kunne brukes på de forskjellige fiskeplassene de kjente til, og når de ikke burde brukes. Det var en erfaringsbasert kunnskap som styrte deres ressursforvaltning så vel som en irritasjon mot enkelte som prøvde å vinne seg et fortrinn. Når de først opplevde at endringer ville gagne folk flest fremfor å ruinere dem, ble fiskerne med på en mer omfattende bruk av line og garn og tvang igjennom endringer i de restriksjonene som myndighetene hadde iverksatt. Var dette en endelig oppvåkning fra en tradisjonsbunden dvale, var det en ny innstilling blant maktmennesker i lokalsamfunnene som overkjørte andre, eller var det fordi omstendighetene var endret at pris og etterspørsel nå kunne forsvare den nødvendige investeringen? Ressursforvaltning med fiskekvoter og bruksdelte farvann er velkjente tiltak og politiske stridstemaer også i dag, til dels med de samme kravene: rettferdighet og opprettholdelse av lokalsamfunn. Gjennom å se på erfaringene fra fortida i lys av dagens politiske spørsmål kan forestillinger om fortidssamfunnets tradisjonsbundne motstand og uvillighet nyanseres. Det kan forstås som et forsvar mot tiltak som truet deres livsgrunnlag uten at de fikk fordeler av dem.

Illustrasjon 3: Når vi seiler i dag er det en annen praksis enn fortidens, selv om båttypen er gammel. Men opplevelsen av vind, vær og seilas er ekte som noen. Fra vinterfiske i Skrova med fembøringen Kjerringøy. Foto: Ernst Furuhatt, Nordlandsmuseet.

22. Hutchinson 2015 s. 259f, Elstad 2015 s. 506.

I Jektefartsmuseet vil ressursforvaltning og bærekraft være viktige temaer. I skoleformidling, aktiviteter, workshops og foredrag vil eierskapet til naturressursene, miljøtilstanden i havet og primærnæringenes framtidssrolle bli drøftet og undersøkt.

Med utstillingen ønsker vi at de besøkende skal reflektere over nøysomheten og samhandlingen med naturen som fiskerbonden var avhengig av. Den viser også hvor nær historie dette er, og dagens unge oppfordres til å reflektere over hvor annerledes deres besteforeldre og oldeforeldres liv var fra deres eget. Gjennom aktiviteter som å ro en båt, bearbeide en råvare eller skape noe med hendene vil museet gi barn og unge erfaringer som deres besteforeldre tok som gitt, men som nå stadig sjeldnere er en del av hverdagen.

I museets møte med gjester fra andre land og kulturer vil håndverk og immateriell kultur danne en god inngang til dialog. Å skape noe med hendene, fortelle myter eller oppleve landskap gjennom for eksempel å ro er allmenne menneskelige erfaringer. Ved å la publikum ta del i slike opplevelser på museet får de mulighet til å knytte dem til sine egne erfaringer og kunnskap. Det mener vi vil være en ypperlig arena for dialog og erfaringsutveksling, som kan føre til ny innsikt både for gjestene og museet.

Jektefart: Handelens pulsåre

Jektefart dreide seg om handel, og handel åpner for kontakt med verden utenfor lokalsamfunnet. Dette er emnet for den siste av kjernefortellingene som undersøker bondenes handel og betydningen den hadde for bondesamfunnet.

Fiskerbondesamfunnet kan oppleves å ha vært opprettholdt i en slags likevekt. Ved å sørge for livsviktige varer gjennom både egen produksjon og handel kunne den ene prioriteres når den andre sviktet. Men fordi bondesamfunnet var tradisjonsbundet og innrettet for å opprettholde det bestående, var det, i kraft av handelen jektefarten bidro til, åpent for en verden i endring. Handelen gjennom jektefart var en pulsåre i bygdens liv. Bergen var hjertet, og varene som ble fraktet nordover, kom fra mange kanter av verden – krydder fra Øst-India, sukker fra Vest-India, tobakk fra Amerika, kaffe fra Afrika, te fra Kina, ullstoffer fra England, bomullsstoffer fra India, Frankrike og England, brennevin fra Tyskland og Frankrike så vel som livsviktige korn fra Danmark og Tyskland og salt fra Frankrike og Spania. Med varene kom kulturimpulser som klesplagg og -stiler, nye drikkevaner og nye artikler å innrede husene med.²³

Hvordan benyttet nordlendingene seg av disse forbruksmulighetene, og hvilke følger hadde det for familiene og bygdesamfunnene? Fikk disse impulsene noen større innvirkning på folks vaner? Kan det være snakk om framveksten av en tidlig forbrukerinnstilling? Kan man spore en endring i måten folk var sammen på? Ved å reise disse spørsmålene vil vi knytte an til debattene om globalisering og invitere til refleksjon over både hvorvidt globalisering er et nytt fenomen, og hvorvidt vi kan kjenne igjen holdnings- og handlingsmønstre fra det gamle samfunnet i vårt eget moderne samfunn. Museet vil utvikle formidlingsopplegg som tar gjestene med på refleksjon og kritisk tenkning omkring temaer som forbruk, global handel og bruk-og-kast-samfunnet. Vi vil problematisere begreper som «typisk norsk» og vise hvordan dagens norske og nordnorske kultur er skapt i samspill med andre lands kulturer gjennom historien. Denne kjernefortellingen gir også gode innganger til formidling som fremmer integrering. Varestrøm og kulturpåvirkning henger sammen, og fortellingen om de nye varene og impulsene som fant veien nordover på jektekjøll, er knyttet til kunnskap, erfaring og historie fra deler av verden som våre nye landsmenn kommer fra.

23. Hutchinson 2014B.

Utstillingen vil legge vekt på hvordan jektefart knyttet fiskerbondesamfunnet til verden. Forbrukersamfunnet og den globale handelen har og har alltid hatt både positive og negative sider. Formidlingen i museet reiser spørsmål om hvordan folks forbruk før og nå er forbundet med en stor verden. 1700-tallets norske forbrukere av kaffe og sukker så i liten grad hva produksjonen innebar i slavekoloniene. På samme måte er dagens forbrukere i varierende grad oppmerksom på hvilke sosiale og miljømessige følger produksjon av billige klær får i produksjonsland i Asia.

Utstillingens fysiske oppbygging

Utstillingen kretser rundt Anna Karoline – den siste nordafjellsjeka. Hele museet er bygget rundt jekta, og hennes dimensjoner definerer museet. For å formidle Anna Karoline og jektenes historie mente museet at det var helt essensielt at hun fikk mast og seil i utstillingen. Dermed er jektehallen bygget i ruvende høyde, og mast og storseil er på plass i jekta. Museet har i planleggingen av utstillingen vært opptatt av at autentisitet skulle gjennomsyre formidlingen. Anna Karoline har vært i museets eie i snart 60 år. Skuta har i den tida lidd under dårlige oppbevaringsforhold og feilslåtte bevaringstiltak. Dermed var det høyst nødvendig å restaurere jekta før museet kunne åpne. Heldekket som ble bygget på 50-tallet da museet hadde overtatt jekta, ble revet, og flakedekket den hadde hatt i sine aktive år, ble rekonstruert. Det har hele tida vært fokus på å bevare så mye som overhodet mulig av den originale jekta og samtidig sikre at den har en bærende struktur som holder den sammen i mange tiår framover.

Illustrasjon 4: Jekta Anna Karoline har på ny fått mast og råsegl, inne i sin nye utstillingshall. Foto: Ernst Furuhatt.

Utstillingen er delt i tre deler. I jektehallen er det to ramper langs veggene som går langs skroget, og som tar publikum med ned til kjølen og opp til dekknivået på jekta. Langs rampen som leder nedover, tar utstillingen for seg forhistorien og begynnelsen på tørrfiskhandelen og jektefarten. Nord-Norge har langt ifra en sentral posisjon på verdenskartet, men langdistansehandel inn og ut av landsdelen eksisterte både før og etter jektefarten. Hanseatenes og Bergens sterke rolle i tørrfiskhandelen introduseres, og vi inviterer til refleksjon om kulturkontakt og påvirkning i en nordlig periferi.

I museets andre utstillingsrom, aktivitetshallen, finner vi andre del av utstillingen. Her har fiskerbondesamfunnet fått en framtrødende plass. Båter av den gamle typen med spesielle lokale tilpasninger, redskaper og ikke minst mengder av historiske fotografier inviterer publikum inn i fiskerbondens rike. I denne delen av utstillingen har aktivitet fått stor plass, og vi vil at publikum skal heise seil og varer, laste, losse og teste taljesystemer. Gjennom aktivitetene kan man leke seg med historien og reflektere over fortidssamfunnets hverdag og utfordringer. Naturens sterke rolle i hverdagen er forsøkt formidlet gjennom scenografiske installasjoner og projeksjoner. Også folketroens sterke rolle i fortidsmenneskets verden har fått plass i utstillingen.

Fotomaterialet i denne delen av utstillingen er fra andre del av 1800-tallet og deler av 1900-tallet. De nyeste bildene av fiskerbondeliv er fra 1970-årene og viser at deler av denne livsformen var levende fremdeles langt ut på 1900-tallet. I dag har forbrukersamfunnet tatt over, og selvberging og bred ressursutnyttelse tilhører fortida i Nord-Norge og Norge for øvrig.

I aktivitetshallens andre del er det Bergen som får råde grunnen. Store abstraherte bryggefasader illustrerer byen og handelen. Gjenstandene i utstillingen forteller om handelskontakt og varestrøm. De vitner også om kulturell påvirkning. Moter og matkultur ble formet av kontakten med Bergen og byens impulser fra handelsbyer utover i Europa. Mens innlandets befolkning hadde en draktkultur med sterk tradisjonsbinding, var kystbefolkningen åpen for nye impulser og fulgte tidlig med på moter og strømninger. Slik lignet kystbygdene mer på byene enn på bygder inne i landet. Matkulturen ble påvirket ved introduksjon av varer som sukker, kaffe, te og tobakk, som ble fraktet lange avstander før de endte opp i Nord-Norge.

Utenfor Bergens fasader kommer utstillingen inn på jektefartens siste tid og avviklingen av det gamle systemet. Nye skipstyper og etter hvert motorisert frakt tok over, og nye handelslover og vareslag medførte at jektefarten tok slutt.

I utstillingens tredje del, langs rampen oppover i jektehallen, er det selve jekta og aktivitetene på og rundt henne som har fokus. Først på rampen møter man jekta Anna Karolines historie. Anna Karoline er utstillingens midtpunkt. Hun har fraktet tørrfisk, tran, klippfisk og guano. Hun har gått med trelast og tømmer, og hun har som så mange andre jekter blitt ombygget med motor og til slutt brukt som lekter. Jektas historie faller slik sammen med fortellingen om slutten på jektefarten.

Videre opp langs rampen får vi høre om hvem som eide og seilte jektene. Bondeskippere og embetsmenn hadde status og både sosial og økonomisk makt. Bygdeorganiserings av jektefarten kommer også godt fram. Her får man se jektedonkraften som bøndene brukte når de stilte til dugnad for å sjøsette eller landsette jektene. Utstillingen inviterer til refleksjon om hvor sterk fellesskapstanken må ha vært når hele bygdesamfunn i fellesskap sørget for handel og seilas med jektene, og var avhengig av at skute og mannskap kom seg trygt hjem fra handelsreise. Har vi lignende fellesskap i dagens fragmenterte samfunn?

Seilasen og navigeringen langs kysten blir også viet stor plass i utstillingen. Reisen mellom Nordland og byene i sør var lang og risikabel. Det krevde omfattende og nedarvet

kunnskap hos jektestyrer og mannskap for å seile jektene til markedene. Hjelpemidlene var få, og opplæring fra generasjon til generasjon sørget for at folk visste hvor de burde seile, hvor det var trygge havner, og hvordan de skulle lese vær og landskap. Denne handlingsbårne kunnskapen er en del av vår immaterielle kulturarv og bærer i seg både en rik naturforståelse og mangslungen folketro. Vi ønsker at utstillingen gir publikum innganger til å reflektere over hvilke oppfatninger de selv legger til grunn for følelsen av trygghet i hverdagen, og tenke over hvor avhengig vi er av digitale og andre hjelpemidler i dagens samfunn. I en tid da GPS og mobiltelefoner er allment tilgjengelig, hadde vi kanskje hatt problemer med å finne veien og komme trygt hjem uten?

Illustrasjon 5: Jekta Anna Karoline har ligget i Bodøsjøen i 60 år, og kan nå endelig formidles og bevares i et egnet bygg. Bildet er tatt i Bodøsjøen rundt 1957, da museet nettopp hadde kjøpt Anna Karoline. Jektefartsmuseet er nå reist på samme sted, rundt jekta. Foto: Nordlandsmuseet.

Jektefartsmuseet i Bodø er et lenge etterlengtet museum, som bygges rundt den siste godt bevarte jekta som eksisterer. Jektefarten har betydd svært mye for regionens historie, og handelen med tørrfisk og tran har vært en veldig viktig del av norsk eksporthistorie. Det er og blir en spennende jobb å formidle denne historien på en måte som gjør den relevant for samtida, og for gjester fra både inn- og utland. Ambisjonen vår er at Jektefartsmuseet skal bli en samfunnsaktør som både forteller om fortida og bruker disse fortellingene til å skape dialog og debatt om nåtida og framtida.

Litteratur

- Døssland, Atle 2014. Auka jektefart i gyldne fisketider. I Atle Døssland og Nils Kolle (red), *Ekspansjon i eksportfiskeria 1720–1880. Norges Fiskeri- og Kysthistorie. Bind 2*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Elstad, Åsa 2014. «ikke alene Mændene, som drive Fisket». I Atle Døssland og Nils Kolle (red), *Ekspansjon i eksportfiskeria 1720–1880. Norges Fiskeri- og Kysthistorie. Bind 2*. Bergen, Fagbokforlaget.

- Elstad, Åsa 2015. I Alan Hutchinson og Åsa Elstad, *I Amtmandens Dager. Nordlands historie Bind 2. 1600–1900*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Eriksen, Anne, 1999: *Historie, minne, myte*. Oslo, Pax Forlag
- Falk, John H, 2013. *Understanding museum visitors. Motivation and learning*. I Jacob T Jensen og Ida B Lundgard (red) *Museums. Sosial learning spaces and knowledge producing processes*. København, Kulturstyrelsen s 106–127.
- Finsen, Christiane, 2019. *Betragter, værk, verden. Museumsformidling mellem underholdning og ny erkendelse*. I Nordisk Museologi nr 1 2019, s 65–81.
- Frederiksberg C. Mossberg, L. 2007. *Å skape opplevelser. Fra OK til WOW!* Fagbokforlaget: Bergen
- Hutchinson, Alan 2014. Åpen til verden – krisa og kommersialisering. I Alf Ragnar Nielssen og Nils Kolle (red), *Fangstmenn, fiskerbønder og værfolk. Norges Fiskeri- og Kysthistorie. Bind 1*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Hutchinson, Alan 2014 B. Consumption and Endeavour: Motives for the acquisition of new consumer goods in a region in the north of Norway in the 18th century. *Scandinavian Journal of History, 12 January 2014*, p.1–22
- Hutchinson, Alan 2015. I Alan Hutchinson og Åsa Elstad, *I Amtmandens Dager. Nordlands historie Bind 2. 1600–1900*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Gøthesen, Goethe 1980. *Norskekystens fraktemenn*. Oslo, Grøndahl & Søn Forlag.
- Hansen, Ann Heidi. 2013: Consumer immersion: a key to extraordinary experiences. I J. Sundbo & F. Sørensen (Eds.), *Handbook on the Experience Economy*. Edward Elgar Publishing Ltd
- Kiil, Alf 1993. *Da Bøndene Seilte. Bygdefarsbrukets historie i Nordlandene*. Oslo: Messel Forlag.
- Lapland Centre of Expertise (2009–2011), publikasjoner og modeller basert på verktøyet «*The Experience Pyramid*»
- Larsen, Stein Uglevik 1994. Fra hansamonopol til frikonkurransperiode. Handel, næringsliv og verdiskapning på Sunnmøre fram til 1660. I Stein Uglevik Larsen og Jarle Sulebust (red), *I balansepunktet. Sunnmøres eldste historie*. Ålesund.
- Losnegård, Gaute 2006. Fra øksehogg til tastetrykk. Allmennsoga. *Jondal kommune: Gårds- og slekts saga. Bind 3*. Jondal.
- Løseth, Arnljot 2014. Fiskeforbruk og innanlands handel med fisk. I Atle Døssland og Nils Kolle (red), *Ekspansjon i eksportfiskeria 1720–1880. Norges Fiskeri- og Kysthistorie. Bind 2*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Løseth, Arnljot 2014. Tru, livssyn og tenkjemåtar. I Atle Døssland og Nils Kolle (red), *Ekspansjon i eksportfiskeria 1720–1880. Norges Fiskeri- og Kysthistorie. Bind 2*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Molaug, Svein 1985. *Vår Gamle Kystkultur*. Bind 1. Oslo, Dreyers Forlag.
- Mossberg, L. 2007. «At skabe oplevelser ved hjælp af storytelling», i Bærenholdt, J. O. og Sundbo, J. (red.). *Oplevelsesøkonomi: Produksjon, forbruk, kultur*. Samfundslitteratur,
- Mossberg, L. og Johansen, E. N. 2008. *Storytelling. Markedsføring i opplevelsesøkonomien*. Fagbokforlaget, Bergen.
- O'Dell, T. (red.) 2002. *Opplevelsens materialitet*. Studentlitteratur, Lund
- Pedersen, Ann Jorid, 2012: *Opplevelsesøkonomi. Kunsten å designe opplevelser*. Cappelen Damm akademisk
- Pedersen, Ann Jorid 2018: *Opplevelsesbasert verdiskaping*. Cappelen Damm.
- Pine II, B. J. og J. H. Gilmore, 1999. *The experience economy. Work is theatre and every business a stage*. Cambridge, Harvard Business School.
- Samuelsen, Roar, Erika Søfting, Jarle Løvland og Bjørn Ekelund 2010: *Opplevelsesbasert verdiskaping: Eksplorativ verktøyutvikling og organisasjonslæring*. Nordlandsforskning notat nr. 1001
- Nielssen, Alf Ragnar 2014. Fiskeriøkonomien styrkes og jektefarta oppstår. I Alf Ragnar Nielssen og Nils Kolle (red), *Fangstmenn, fiskerbønder og værfolk. Norges Fiskeri- og Kysthistorie. Bind 1*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Scheel, Fredrik 1923: Kystfarten før dampskibene. I Jac.S.Worm-Müller (red), *Den Norske Sjøfarts Historie. Bind 2, hefte 3*. Oslo.
- Tarssanen, Sanna og Mika Kylänen (2007): «A Theoretical Model for Producing Experiences – A Touristic Perspective.» i *Articles on Experiences 2*. red. Mika Kylänen. European Journal of Tourism Research: Volume 20
- Weil, Stephen E, 2002. *Making Museums Matter*. Washington, Smithsonian Books.
- Aakjær, Marie Drost, 2008: Levendegjørelse- en anden måde at lave god formidling på? (2008) I *Nordnytt nr 105, desember 2008. Museer mellom fag og formidling. Tverrfaglighet, interaktivitet og kommunikasjon*.